

Юридичні науки

УДК 349.4

Матящук Діана Сергіївна

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

***Анотація.** У статті досліджено інститут кримінальної відповідальності за порушення у сфері земельних відносин. Проаналізовано нормативні та фактичні підстави земельно-правової відповідальності. Виявлено особливості притягнення до кримінальної відповідальності та види покарання за правопорушення у сфері земельних відносин. Встановлено елементи відповідного складу злочину. З'ясовано наявність земельно-правової відповідальності за порушення земельного законодавства.*

***Ключові слова:** земельне правопорушення, кримінальна відповідальність, земельно-правова відповідальність, охорона земель, земельні відносини.*

Юридична відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин виступає складовою частиною правового забезпечення раціонального використання та охорони земель, яка спрямована на стимулювання додержання земельно-правових норм, відновлення порушених прав суб'єктів, а також запобігання вчиненню земельних правопорушень. Відповідно до статей 13 та 14 Конституції України земля є об'єктом права власності українського народу та основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Юридична відповідальність за земельні правопорушення є однією з основних правових форм охорони земель. Вона поєднує у собі загальні риси, притаманні юридичній відповідальності загалом, та спеціальні, що властиві їй лише у сфері земельних відносин.

Як відомо, юридична відповідальність настає за наявності відповідних підстав: фактичної (склад правопорушення) і нормативної (наявність нормативно-правового акту з елементами складу правопорушення) [1, с. 153]. Отже, фактичною підставою для притягнення особи до юридичної відповідальності за порушення у сфері земельних відносин є вчинення нею земельного правопорушення, під яким потрібно розуміти суспільно небезпечну дію або бездіяльність, що суперечить нормам земельного права, за вчинення якої винна особа несе юридичну відповідальність.

Звертаючись до теорії права, до складу правопорушення входять чотири елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона [2, с. 266–268].

Якщо описувати кожен елемент окремо, то варто зазначити, що загальним об'єктом правопорушення у сфері земельних правовідносин є суспільні земельні відносини, що регулюються та охороняються нормативними актами; безпосереднім об'єктом у таких відносинах виступають суспільні відносини у сфері використання та охорони земель, а саме земельний правопорядок, а також земельні права та законні інтереси власників земельних ділянок та землекористувачів.

Щодо об'єктивної сторони правопорушення – її становлять конкретні протиправні діяння правопорушника, які можуть бути як активними діями, зокрема самовільне зайняття земельної ділянки, знищення межових знаків тощо, так і бездіяльністю, в тому числі й невиконання заходів щодо охорони земель, забруднення сільськогосподарських земель тощо.

Суб'єктами земельних правопорушень можуть виступати як окремі громадяни, так і службові особи, органи державної влади та місцевого

самоврядування. У суб'єктивній стороні земельного порушення обов'язкова наявність вини у формі умислу особи, наприклад умисне захоплення земельної ділянки, чи необережності, наприклад забруднення земель).

Повний перелік видів правопорушень у сфері земельного законодавства закріплений у Земельному кодексі України (далі – ЗК України), а саме у ч. 1 ст. 211, відповідно до якої громадяни та юридичні особи несуть адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність.

Кримінальна відповідальність за земельні правопорушення нормативно закріплена Кримінальним кодексом України (далі КК України) та передбачає такі підстави притягнення до кримінальної відповідальності як самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво, забруднення або псування земель, незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах тощо. Також варто зазначити, що кримінальна відповідальність за порушення земельного законодавства настає і для службових осіб. Дії службових осіб при вчиненні правопорушень, що пов'язані із незаконним переходом права власності на земельні ділянки лісового, водного чи пайового фонду до іншої фізичної особи повинні кваліфікуватись за нормами статей Особливої частини КК України, зокрема зловживання владою або службовим становищем; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; зловживання впливом тощо. Даний перелік не є вичерпним, проте врахувавши важливість земельних правовідносин, слід конкретизувати зміст КК України, а саме надати більш детальну характеристику злочинів, що належать до відповідної сфери правопорушень, а також посилити санкції щодо злочинів у сфері земельних відносин.

Залежно від безпосереднього об'єкта посягання усі земельні правопорушення можна поділити на дві групи: власне земельні правопорушення та земельні правопорушення екологічного характеру [3, с.

238]. До перших належать правопорушення, які порушують законні права та інтереси власників земельних ділянок та землекористувачів, зокрема самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво. Серед правопорушень екологічного характеру можна виокремити такі підвиди, у яких земля є основним природним об'єктом та порушення щодо вчинення незаконних дій, пов'язаних із заподіянням шкоди землі, а саме забруднення чи псування земель, незаконне заволодіння поверхневим шаром земель, безгосподарське використання земель тощо.

Аналіз судової практики показав, що досить поширеним правопорушенням земельних правовідносин є самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1 КК України), визначення якого міститься у статті 1 Закону України «Про державний контроль за використанням і охороною земель». Проте, варто зазначити, що дана норма критикується вченими [4, с. 485-486].

Проаналізувавши склад вищезазначеного правопорушення варто виділити, що його безпосереднім об'єктом є встановлений законодавством порядок набуття земельних ділянок. Щодо об'єктивної сторони, то вона може виражатися у вчиненні дій з освоєння, забудови чи огороження земельної ділянки тощо. Суб'єктом даного правопорушення є фізична особа, проте якщо зайняття земельної ділянки здійснюється на користь юридичної особи, то відповідальність несе відповідна посадова особа. Суб'єктивна сторона самовільного зайняття земельної ділянки завжди є умисним діянням, що спрямоване на заволодіння земельною ділянкою.

На даний час земельним законодавством не виділено окремого виду покарання за порушення у сфері земельних правовідносин, проте у сучасній юридичній літературі вказується на необхідність введення відповідних санкцій.

Серед усіх видів санкцій за земельні правопорушення найпопулярнішим є штраф, що стягується з суб'єкта правопорушення до державного бюджету.

Його розмір зазначається у санкції певної статті КК України та визначається враховуючи тяжкість вчиненого правопорушення, особи злочинця, обсягу та ступеня його вини, майнового стану, а також обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність у відповідному кратному співвідношенні до неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що діє в Україні на момент вчинення правопорушення.

Останнім часом у наукових працях та іншій правовій літературі обґрунтовується необхідність виділення поряд із традиційними видами юридичної відповідальності спеціального виду відповідальності за порушення земельного законодавства. Вона найчастіше іменується земельно-правовою відповідальністю [5, с. 65].

Визначення та застосування спеціальної відповідальності за земельні правопорушення обґрунтовуються такими фактами: земля як об'єкт природи має певну специфіку відмінну від інших об'єктів матеріального світу, тому застосування традиційних засобів юридичної відповідальності є недостатнім для забезпечення належного правового режиму її використання та охорони; основною метою законодавчого закріплення та практичного застосування спеціальних земельно-правових заходів є відновлення попереднього стану в земельних відносинах; спеціальні заходи відповідальності проявляються не стільки в настанні несприятливих наслідків для порушника земельного законодавства, а у відшкодуванні витрат, завданих незаконним використанням земельної ділянки.

До спеціальної земельно-правової відповідальності пропонується зарахувати примусове припинення права користування земельною ділянкою, обов'язок знести власником земельної ділянки чи

землекористувачем самовільно зведений об'єкт чи повернути самовільно зайняту земельну ділянку [6, с. 588].

За результатами проведеного дослідження встановлено, що кримінальна відповідальність за порушення у сфері земельних відносин вирізняється низкою особливостей, зокрема специфічною фактичною підставою відповідальності, якою є факт вчинення земельного правопорушення, та власною нормативною підставою, якою виступають правові норми, закріплені виключно у статтях КК України. З теоретичної точки зору інститут кримінальної відповідальності за земельні правопорушення можна вважати спільним інститутом земельного й кримінального права, оскільки він реалізується за допомогою правових норм обох галузей.

Література

1. Колодій А.М., Копейчиков В.В., Лисенков С.Л. [та ін.]. Теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : Юрінформ, 1995. 185 с.
2. Лисенков С.Л., Колодій А.М., Тихомиров О.Д., Ковальський В.С.; за ред. С.Л. Лисенкова. Теорія держави і права : підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 448 с.
3. Шульга М.В. (кер. авт. кол.), Анісімова Г.В., Багай Н.О., Гетьман А.П. та ін.; за ред. М.В. Шульги. Земельне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 368 с.
4. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України 3-тє видання, змінене і доповнене / А.М. Мірошніченко, Р.І. Марусенко. Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. 516 с.
5. Літошенко О. Особливості адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства // Підприємництво, господарство і право. 2018. № 1. С. 63–67.

6. Погрібний О.О., І.І. Каракаш. Земельне право України : підручник та 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Істина, 2009. 600 с.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної ради України. 2001. № 25-26. Ст.131.
8. Земельний кодекс України: кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної ради України. 2001. № 3-4. Ст.27.